

Приложим модел за анализ и развитие на интеркултурната компетентност на учителя в мултикултурната класна стая

Диана Бебенова-Николова

This paper aims to present Darla Deardorff's spiral model of intercultural competence and discusses its applicability to develop this kind of competence for teachers in multicultural classrooms. Based on that, it further presents its practical application in the development and implementation of training modules to achieve different degrees of competence, which harmonizes with the assumption that a teacher can never be fully competent in dynamic multicultural environment.

Key words: intercultural competence, multicultural classroom, pedagogical reflection.

Настоящата разработка има за цел да представи спираловидния модел на интеркултурна компетентност (ИКК) на Дарла Диърдорф и да дискутира неговата приложимост за анализ и развитие на този вид компетентност за учителите в мултикултурната класна стая. Търси се такава концепция, която да отговаря на професионалните характеристики на преподавателите и същевременно да предлага рамка за изграждане на интеркултурно компетентно поведение.

Ключови думи: интеркултурна компетентност, мултикултурна класна стая, педагогическа рефлексия

ВЪВЕДЕНИЕ

Разработката се спира на спираловидния процесен модел на ИКК на Дарла Диърдорф (Deardorff, 2006) и го анализира както от гледна точка на “Теорията на моделите” на Тарски (цитиран в Balboni, Caon, 2014), така и от гледна точка на практическото му приложение в хармония с предположението, че учителят никога не може да бъде напълно компетентен в класна стая, изпълнена с межкултурни различия и променящи се култури.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Настоящите динамични демографски процеси променят състава на училищните класове и увеличават броя на учениците, чийто майчин език е различен от български. Подобни промени поставят въпроса дали преподавателите имат подходящите културни познания и поведение, чрез които да подпомагат усвояването на учебния материал от децата с майчин език различен от български и да насърчат тяхната интеграция. Важно е да се отговори какви компетенции трябва да развиват учителите, така че да е възможно при интерперсонална комуникация те да могат да декодират културно-специфичното поведение на учениците си, да го разберат на фона на сравнението със собствените културни ценности и да реагират етнорелативно. Процесният спираловиден модел на Диърдорф (Deardorff, 2006), представен в изданието “Theses based on the models of intercultural competence, Intercultural competence – the Key competence in 21st century?” на Bertelsmann Stiftung and Fondazione Cariplo (2008) дава подходящ отговор.

Още в самото начало трябва да се изясни, че към понятието “култура” разработката използва диалектическия подход, предлаган от Мартин и Накаяма (Martin, Nakayama, 2010), които посочват няколко негови предимства, а именно:

1) Диалектическият подход подчертава процеса и тъй както културата е непрекъснато променяща се, така и теоретично разработените и практически идентифицирани модели на адаптация и комуникация са динамични и непрекъснато променящи се. Ето защо е необходимо да се вземе пред вид факта, че интеркултурните комуникационни изследвания предоставят само статична и моментна картина на взаимодействието между културните групи (Martin/Nakayama, 2010:72).

2) Диалектичката гледна точка подчертава релационния аспект на интеркултурните комуникационни проучвания, а именно връзката между различните

аспекти на общуването и важноста те да бъдат изследвани холистично, а не поотделно. Ключовият въпрос е: “Можем ли да разберем културата, без да разбираме комуникацията и обратно?” (Martin/Nakayama, 2010).

3) Трета характеристика на диалектичката перспектива е едновременното обсъждане на противоречиви идеи и е в пряка връзка с противоречивия характер на интеркултурното общуване като обхваща различни видове крос-културни познания (Martin/Nakayama, 2010).

Този основен подход ни дава възможност да разглеждаме взаимодействията между етническите групи в класната стая като общуване между различни културни групи и да търсим споделената между тях област, където се случва ефективната комуникация, т.е. интеркултурната комуникация (Рот, Ю., Ю. Попова, 2010). В полето на това споделено общуване трябва да бъдат реализирани педагогическите и образователни задачи на преподавателя. Диалектическият подход обаче не изключва възникването на конфликтни ситуации въз основа на межкултурни сблъсъци в мултикултурната класна стая, към които учителят трябва да подходи компетентно като отчита културно-специфичното поведение на своите ученици.

Приетата гледна точка поставя въпроса какъв комплекс от способности и умения са необходими на преподавателите, за да могат те да изработят свои стратегии за преодоляване на бариерите пред интеркултурната комуникация (стереотипи, предразсъдъци и дискриминационно отношение), справяне с конфликтни ситуации и постигане на набелязаните педагогически задачи. Дисциплината Интеркултурна комуникация дефинира и анализира този комплекс от като интеркултурна компетентност (ИКК). Учените-интеркултуралисти използват широко термина и представят различни дефиниции и модели в зависимост от полето на изследователския си интерес.

В своя сборник “Intercultural (Communication) Competence, Script and Study Materials” (Praxmarer, 2010) Петер Праксмарер представя над 10 модела на ИКК, класифицирани в две основни групи: структурно-ориентирани, при които ИКК е статичен процес с изброяване на отделните съставляващи компоненти и процесно-ориентирани, при които основен фокус е процесът на изграждане на компетентност.

Разработката възприема диалектичкия подход към интеркултурната комуникация с фокус върху процеса и дискутира процесните модели, Последните се обединяват върху двете страни на межкултурния опит, а именно, че развитието на компетентност и владееене на езика на другата култура дават мощни отражения в начина, по който се гледа на собствената култура и на личностната идентичност, например моделът на Байръм (Byram, 2002). Те подчертават, че лингвистичните компетентности играят особено важна роля при межкултурните срещи, тъй като езикът е точно тази система от символи, чрез която членовете на културната група могат да комуникират своите вярвания и ценностни представи в самата група и с представители на други културни групи. Когато обаче чуждоезиковите познания са ограничени или липсват, то комуникацията е силно затруднена.

Очевидно към учителите не е възможно да се поставят изисквания за развитие на лингвистични компетентности, отговарящи на езиците на учениците от различните културни групи, представени в класната стая, например ромски, турски или техни диалекти, както и напоследък арабски. Това ограничение трябва да намери отражение и в концепцията, която се прилага за развитие на педагогическата интеркултурна компетентност.

Ето защо, основавайки се на диалектичния подход към интеркултурната комуникация, настоящата разработка предлага процесно-ориентирания модел на Дарла Диърдорф (Deardorff, 2006) въз основа на неговата приложимост в реалната педагогическа практика и издържаност от гледна точка на “Теорията на моделите” на полския философ Албер Тарски (цитиран в Balboni, Caon, 2014).

Избраният модел показва "придобиването на интеркултурна компетентност като непрекъснат, динамичен процес" (Deardorff, 2006) като диаграмата във форма на спирала, където интеркултурната компетентност се движи през различни измерения. Според авторката Дарла Диърдорф :

"Интеркултурната компетентност е способността да се действа ефективно и по подходящ начин в межкултурни ситуации въз основа на специфични нагласи, интеркултурни знания, умения и размисъл." (Deardorff, 2006).

3.1 Да анализираме модела в унисон изискванията, залегнали в "Теорията на моделите" на полския философ Албер Тарски (цитиран в Balboni, Caon, 2014).

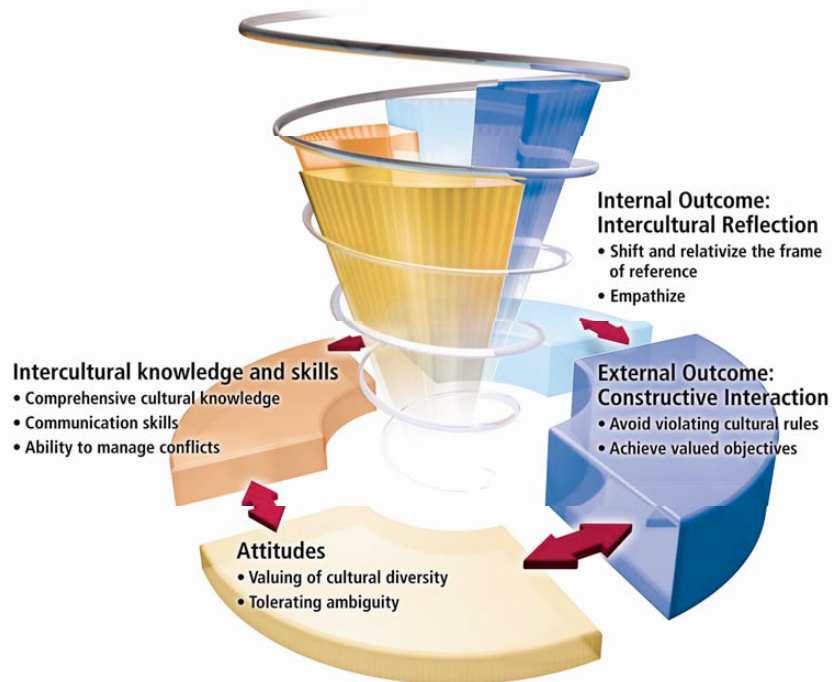
- *Универсалност* - Той включва всички възможни проявления на описвания феномен, не е културно-специфичен, използва универсални категории, независещи от моментните комуникационни ситуации, което го прави приложим при описание на компетентността при различни култури, ситуации и по всяко време.

- *Комплексност* - По структура моделът е комплексен, тъй като описва сложен конструкт като интеркултурната компетентност, но отговаря на изискването "броят на блоковете да не е повече от седем, а връзките между тях в диаграмата да са логически и да не затрудняват проследяването на процеса" (цитиран в Balboni, Caon, 2014). Той се състои от четири блока (компонента), дефинирани като иерархични нива и отправни точки за определяне на други под-нива (базови понятия). Първият комплексен иерархичен компонент - отправна точка за развитие на ИКК - е *нагласата*, която се дефинира чрез други две поднива: *уважение/ респект към другите култури и толериране на несигурността*. Вторият са *интеркултурните знания и умения*. Според Диърдорф (Deardorff, 2006) те могат допълнително да се конкретизират като: *познания за културата, комуникационни умения и умения за управление на конфликти*, а последните също могат да станат иерархични нива при последващо изследване на понятията. Третият компонент, дефиниран като *вътрешна промяна – рефлексия върху културите*, е очевидно комплексен като съдържание и високоиерархичен. Диърдорф допълнително го конкретизира чрез поднивата *етнорелативистка перспектива и емпатия*. Четвъртият компонент е *външен резултат – конструктивно взаимодействие*, конкретизиран чрез "не накарняване на културни ценности" и постигане на интеркултурно общуване.

- Спираловидният модел има още една важна характеристика, която го прави приложим. Това е начинът на описание на декларативните правила (опорните точки на модела) и процедурите (взаимодействието между опорните точки, което произвежда резултат). Например, компонентът *вътрешна промяна – рефлексия върху културите* е деклариран като част от цялата структура, а развитието му води до *външен резултат* - промяна на поведението, т.е. межкултурно ефективно и подходящо поведение, което оформя ново ниво на интеркултурната компетентност.

- Съчетаването на декларативните правила и процедури представя концепцията като възходящо спираловидно развитие на интеркултурната компетентност. Първо, като *вътрешен резултат* за индивида - участник в комуникационния процес, който чрез прилагане на интеркултурна рефлексия може да обогати компетентността си. И второ, като *външен резултат* от общуването, изразяващо се в конструктивен диалог, решаване на проблемни ситуации и постигане целите на комуникационното събитие (Deardorff, 2006).

The Intercultural Competence Learning Spiral

Фигура 1: Спираловиден модел на интеркултурна компетентност “Theses based on the models of intercultural competence, Intercultural competence – the Key competence in 21st century?” на Bertelsmann Stiftung and Fondazione Cariplo (2008)

Може да се твърди, че независимо от комплексността на моделираните концепти, представената спираловидна структура с четири блока е ясна, връзките са логически и не затрудняват проследяването на процеса. Същевременно моделът е дълбочинен и позволява допълнително под-йерархично дискутиране на понятията до достигане на базови дефиниции според изследваната научна област.

3.2 Да разгледаме защо моделът е приложим за развитие на интеркултурната компетентност при учители.

На първо място, защото не акцентира върху познанието на езика за достигане на компетентно поведение. Така той отговоря на реалността в мултикултурната класна стая, където не е възможно преподавателите да развият лингвистични компетенции според езиките, представени в нея.

На второ място, прочитът на модела от гледна точка на “Теория на моделите” дава отговор на въпроса как на практика може да се работи за подобряване на ИКК и придобиване на подходящо поведение в мултикултурна среда.

Едната страна на отговора е чрез прилагането на рефлексия, изразена в модела като *вътрешна промяна – рефлексия върху културите*, чрез която на вътрешно-личностно ниво индивидът сам наблюдава и анализира комуникационното си поведение и търси развитието на своята компетентност. Точно това умение, познато като “педагогическа рефлексия” е част от професионалната характеристика на учителите, обект на проучване и развитие. В своя дисертационен труд на тема „Моделиране на уменията за педагогическа рефлексия като детерминанта за устойчивото професионално развитие на учителя”, Железова–Миндизова анализира и доказва важността на “рефлексията като процес, при който чрез самонаблюдение, самооценка и самонадграждане, професионалната личност е способна да се дистанцира от своя образ и на принципа на „двойното огледало” да се самоопредели, самопознае и саморазвие” (Железова–Миндизова, 2013).

Втората страна на отговора касае придобиването на подходящо интеркултурно поведение чрез преминаване през поэтапни обучения, изразени в

модела като описание на декларативните правила и процедури. Подходящи подходи за изграждане на интеркултурно поведение са представени в разработката "Интегрирани ресурси за иновативно интеркултурно обучение на дигиталното поколение" (Попова, Харакчийска, 2014).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Може да се направи извода, че използването на спираловидния модел на Дарла Диърдорф е подходящ за планиране, провеждане и оценка на обученията за развитие на интеркултурна компетентност с фокус върху педагогическата рефлексия. Подобен подход води до развитие и надграждане на професионалните умения на учителите за преодоляване на бариерите пред интеркултурната комуникация (стереотипи, предразсъдъци и дискриминационно отношение) и за постигане на образователните задачи в мултикултурната класна стая.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Deardorff, D. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. *Journal of Studies in International Education* 2006 10: 241, DOI: 10.1177/1028315306287002, <http://jsi.sagepub.com/content/10/3/241>.
- [2] Deardorff, D. Theory Reflections: Intercultural Competence Framework/Model. 2006, http://www.nafsa.org/file/_theory_connections_intercultural_competence.pdf.
- [3] Byram, M., B. Gribkova, H. Starkey. *Developing the intercultural dimension in language teaching. A practical introduction for teachers.* Council of Europe, 2002.
- [4] Gütersloh. *Theses based on the models of intercultural competence, Intercultural competence – the Key competence in 21st century?*. Bertelsmann Stiftung and Fondazione Cariplo (2008), retrieved from http://www.bertelsmannstiftung.de/bst/de/media/xcms_bst_dms_18255_18256_2.pdf, date: 21.05.2014.
- [5] Martin, J., Th. Nakayama. *Intercultural Communication in Contexts.* McGraw-Hill 2010, retrieved from <http://www.rasaneh.org/Images/News/AttachFile/15-8-1390/FILE634561743619907963.pdf>, date: 21.05.2015
- [6] Praxmarer, P. *Intercultural (Communication) Competence Script & Study Materials.* 2010, <https://centerforinterculturaldialogue.files.wordpress.com/2010/07/intercultural-communication-competencies-study-material.pdf>, date: 20.05.2015
- [7] Balboni P.E., F. Caon, *A Performance-oriented Model of Intercultural Communicative Competence.* Venice, *Journal of Intercultural Communication*, ISSN 1404-1634, issue 35, July 2014 <http://www.immi.se/intercultural/nr35/balboni.html>
- [8] Бузера, Й., Е. Димитрова, О. Кайтер, Н. Паня, Ю. Попова, Ю. Рот, А. Тенеску. *Основи на интеркултурната комуникация.* Велико Търново: „Фабер“, 2012.
- [9] Железова – Миндизова, Д. *Моделиране на уменията за педагогическа рефлексия като детерминанта за устойчиво професионално развитие на учителя.* дисертационен труд, 2013
- [10] Рот, Ю., Ю. Попова. *Ръководство по интеркултурна комуникация.* Русе, Изд. център Русенски университет "А. Кънчев", 2010, 94 с., ISBN 978-954-712-503-2
- [11] Попова, Ю. *Ценности и умения, съотносими с професионалната реализация на индивидите (Кроскултурни аспекти).* <http://jei.uni-ruse.bg/Issue-2011/11-2011-JEI-Juliana-Popova-Edited-Final-M.pdf>
- [12] Попова Ю., Ц. Харакчийска. *Интегрирани ресурси за иновативно интеркултурно обучение на дигиталното поколение.* <http://rhetoric.bg/юлиана-попова-цветелина-харакчийска>

За контакти:

Диана Неделчева Бебенова - Николова, докторант към Катедра "Бизнес и мениджмънт", Русенски университет "Ангел Кънчев", тел.: 082-888 212, e-mail: dbebenova@uni-ruse.bg